

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Гребенюка Валерія Станіславовича

«Становлення Британської колоніальної імперії в середині XVIII ст.»

подане на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Не зважаючи на завершення процесу деколонізації у другій половині ХХ ст., ряд провідних держав світу і надалі намагаються контролювати економічний та культурний розвиток менш розвинутих країн. Це дає підстави стверджувати, що феномен колоніалізму все ж продовжує існувати, принаймні у видозміненому стані. Тому вчені не припиняють використовувати термін «постколоніалізм», пояснюючи низку подій сучасності. Дослідження особливостей становлення Британської колоніальної імперії, її змагань з іншими державами за ринки збуту та джерела сировини, системи транспортних комунікацій дає можливість краще зрозуміти політику великих європейських держав на сучасному етапі.

Актуальність дисертаційного дослідження В.С. Гребенюка обумовлена проблемами, характерними для XVIII ст., які набувають нового наповнення та загострення неоімперських амбіцій у часи нинішнього протистояння великих держав.

Дисертація виконана в межах комплексної програми Науково-дослідного центру імені В. М. Бейліса «Схід – Захід: теорія та історія міжцивілізаційних взаємостосунків» (державний реєстраційний № 0103U003602). Робота також відображає головний напрям діяльності кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин і є одним із пріоритетних напрямів науково-дослідної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Хронологічні межі дослідження є чітко вмотивованими та обґрунтованими. Мета роботи полягає в комплексному розкритті процесу формування Британської колоніальної імперії в середині XVIII ст. Реалізації цієї мети сприяли вдало визначені завдання дослідження.

Досягненню поставленої мети та вирішенню визначених завдань підпорядковано структуру дисертаційного дослідження. Перший розділ присвячено характеристиці джерельної бази, а також аналізу стану наукової розробки теми дослідження. У другому розділі розглянуто історичні передумови виникнення заокеанських інтересів Великої Британії та еволюцію політики, що їх відстоювала. Третій розділ містить інформацію про початок англо-французького протистояння та еволюцію колоніальної доктрини Лондона, 1755 – 1757 рр. Четвертий розділ присвячено аналізу формування та реалізації колоніальної політики Сент-Джеймського двору в період прем'єрства У. Пітта. У п'ятому розділі йдеться про зміни в зовнішньополітичному та колоніальному курсах Лондона на шляху до завершення війни (1760 – 1763 рр.). Кожен із розділів завершується ґрунтовними та всебічними висновками. Вони свідчать про вміння автора не лише самостійно проводити наукове дослідження, але й вірно визначати й оприлюднювати його основні проміжні результати.

Цілком обґрунтованим є вибір методологічних засад дослідження. У результаті використання історико-генетичного методу, через послідовне розкриття якостей та функцій об'єкта дослідження дисертант отримав змогу найбільшою мірою наблизитися до відтворення реальної картини подій. Порівняльно-історичний метод дозволив порівняти особливості колоніальної політики Великої Британії в різні періоди. Використання системного методу сприяло висвітленню принципів заокеанської політики британського уряду крізь призму міжнародних відносин узагалі та зовнішньої політики Лондона зокрема.

До беззаперечного позитиву дисертації варто віднести використання значного масиву фахової історичної літератури та джерельної бази. Йдеться

про неопубліковані архівні документи з Державного Архіву Російської Федерації (ДАРФ), Російського державного військово-історичного архіву (РДВІА), Архіву зовнішньої політики Російської імперії (АЗПІ). Окрему групу складають договори та конвенції, присвячені зовнішній та колоніальній політиці Великої Британії, кореспонденція кабінету міністрів і директорів Ост-Індської компанії до службовців армії, флоту та Компанії в Індії. Щоденники, мемуари й листування політиків, британських королівських осіб, державних діячів та безпосередніх учасників військових дій дали автору можливість з'ясувати їх ставлення до досліджуваних подій. Дисертантом доречно використані численні політичні листівки того часу, які відображали ставлення різних політичних кіл країни до прийнятих рішень уряду. Вміла робота із різноплановими джерелами дала можливість відтворити чітку картину здійснення колоніальної політики Сент-Джеймського двору й процес становлення Британської колоніальної імперії в середині XVIII ст. Великий обсяг використаних джерел і літератури свідчить про серйозність та скрупульозність, з якими поставився до свого завдання дослідник.

Наукова новизна дисертаційної роботи В.С. Гребенюка полягає в тому, що уперше у вітчизняній історичній науці розглянуто особливості процесу побудови Британської колоніальної імперії в середині XVIII ст.; висвітлено позиції політичних угруповань Лондона щодо цінностей колоніальних володінь та їхнього розширення, зокрема прибічників «вігської» концепції концентрації на європейському континенті, партії торі та опозиційної фракції вігів зі стратегією «блакитної води», партії «Лейстерського дому», «партії війни» на чолі з герцогом Камберлендом.

Дисертант вдало простежує еволюцію колоніальної доктрини Лондона в період англо-французького протистояння 1755 – 1763 рр., починаючи з перших зіткнень на морі та в колоніях у період прем'єрства герцога Ньюкасла, з його традиційною стратегією боротьби за британські інтереси в Європі, до перетворень у зовнішній та колоніальній політиці, закладених

У. Піттом та продовжених урядом Б'юта, що підтримували амбіції колоніальної зверхності британського істеблішменту.

Автором виявлено, що підґрунтя інтересів британських правлячих кіл до боротьби за океаном визначалось не лише торговельними перевагами, про які писали попередні дослідники, але й поглядами на своє геополітичне становище у світі, зокрема економічні інтереси ставали складником головної мети – встановлення свого домінування в колоніальній системі європейських держав. Поряд з цим, країни, на які поширювались амбіції британців, найчастіше перебували в стані політичної нестабільності, а часом і міжусобних воєн. Виявлено, що отримання статусу головних радників під час прем'єрства Пітта керівниками армії та флоту призвело до зростання ролі військової еліти у формуванні зовнішньої та колоніальної політики Сент-Джеймського двору.

Незважаючи на те, що політика Лондона досліджуваного періоду щодо різних країн світу не завжди була послідовною, усе ж представники британського істеблішменту досить точно розуміли економічну і, як наслідок, стратегічну цінність заокеанських володінь. Тому, як стверджує автор, боротьба політичних кіл за вироблення колоніальної доктрини зазвичай полягала у виборі методів і засобів для досягнення загальних цілей і завдань.

Отримані автором результати та висновки дослідження дають можливість поглибити розуміння перетворення Великої Британії на колоніальну імперію. Автор доречно зазначає, що після численних завоювань за океаном Велика Британія поступово оформлювалась як імперія. Лондонський уряд, спочатку на чолі з Піттом, а за Георга III очолюваний графом Б'ютом, намагався закріпити в договорі з Парижем придбані території. Саме в цей час досить наочно було продемонстровано еволюцію колоніальної доктрини Великої Британії, адже утримання Канади як найважливішого об'єкта протистояння засвідчило, що перспективи колоніального зростання набули першорядного політичного значення, оскільки комерційно більш цінні вест-індські острови відійшли на другий

план. Тому боротьба за панування в різних регіонах світу, особливо за Північну Америку, виявилась для британців важливішою за торговельне суперництво. До того ж, поступка деяких інших завоювань заради якнайшвидшого досягнення миру призвела до численних нападок не тільки політичних опонентів кабінету Б'юта, але й широкої критики громадськості.

Загалом, Валерій Гребенюк підготував комплексну та оригінальну за змістом дисертаційну роботу яка покликана заповнити прогалину в дослідженні важливої наукової проблеми.

Відзначаючи змістовність і аргументованість дисертаційного дослідження, слід вказати і на властиві йому недоліки.

Структурно-логічна схема дослідження виглядала б чіткішою у разі поділу розділів на підрозділи. Дослідження значно б виграло у сприйнятті при деталізації змістових компонентів – хоча б розділу 4, оскільки він найбільший (с. 111-168).

Водночас, сама назва розділу 4 – «Активізація британського експансіонізму за океаном, 1757– 1760 рр.» – видається дещо узагальненою, оскільки формулювання «за океаном» є надто розмитим і абстрактним, тому автору логічно було б конкретизувати про які саме території йдеться.

Вимагає уточнення розуміння автором представленої до захисту праці «послідовно-хронологічного викладу матеріалу». Оскільки це, на нашу думку, тавтологія. Обґрунтованішим виглядало б методологічне підґрунтя у вигляді *проблемно-хронологічного* підходу до викладу матеріалу.

Також, дисертаційна робота містить незначні мовні та стилістичні огріхи, які, втім, не впливають на сприйняття тексту.

Названі вище недоліки не змінюють загальної позитивної оцінки даної дисертації, яка виконана на високому рівні. Робота є ґрунтовним, цілісним самостійним дослідженням актуальної проблеми. Опрацювання значного масиву джерел та застосування сучасних методів дослідження дозволило

дійти чітко обґрунтованих і переконливих висновків, які вирізняються науковою новизною.

Основні наукові положення і висновки дисертації відображені в опублікованих дисертантом восьми статтях, сім із яких опубліковано у фахових наукових виданнях, ліцензованих ДАК України. Вони пройшли апробацію на численних міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Зміст автореферату дисертації повністю відповідає змісту наукового дисертаційного дослідження.

Загалом, можна констатувати, що дисертація Гребенюка Валерія Станіславовича «Становлення Британської колоніальної імперії в середині XVIII ст.» виконана на належному науковому рівні, відповідає вимогам викладеним у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

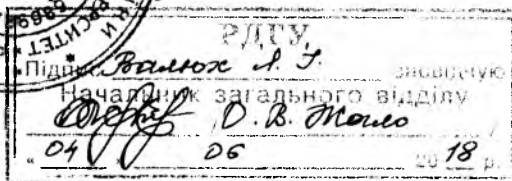
Офіційний опонент:

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історичних наук

Рівненського державного

гуманітарного університету

Л.І. Валюх